

a posílit rozvíjející se otrokářské výrobní poměry. Byla však jen přechodným zjevem v procesu vzniku státu, neboť se za nějakou dobu dostává obvykle do konfliktu právě s těmi společenskými silami, které ji zrodily; tím je také vysvětlena krátká doba jejího trvání.

Kladem Olivovy práce je důkladná znalost literatury. Názory a výklady badatelů, navzájem odlišné, spolu konfrontuje, a to buď přímo v textu nebo v četných poznámkách. Ve sporných otázkách dává přednost názorům střízlivým, a jeho vlastní závěry jsou dobře uvážené. Z pramenů nevyužil, pokud vím, jediné nových nálezu Alkaia (POxy XVIII. 2165, 2166). Pokud jde o formální stránku, nezdá se mi důsledně, užívá-li autor, dbající vždy o přesnou transkripci jmen a řeckých termínů (vyznačuje všude i kvantitu), termínu tyran místo tyrannos; slovo tyran chápeme více v jeho pejorativním, přeneseném významu.

Olivova studie je cenným příspěvkem k otázce vzniku státu. Je to první české obsáhlé dílo o tyrannidě a také s hlediska světové odborné literatury je to první monografie o tomto temat, zpracovaná marxisticky. »Raná řecká tyrannid« byla již příznivě zhodnocena i v SSSR, kde se též pomýšlí na její překlad do ruštiny.

Josef Češka

Jan Burian: Evropské rudné doly za římského císařství, jejich správa a pracovníci v nich. Acta Universitatis Carolinae 1954, I. Praha 1954. 94 stran.

V této své práci podává Burian přehledný výklad o poměrech v římských dolech v době císařské, a to v souvislosti s celkovým hospodářským a společenským vývojem římské říše. Hlavní svou pozornost věnuje západním a severním provinciím, kde byly nejdůležitější doly a odkud je také o těžbě rud nejvíce zpráv. Při tom si klade otázku, zda se za císařství změnila forma vykořisťování důlních pracovníků, a jaké měly tyto změny důsledky pro boj pracujících v dolech proti jejich vykořisťovatelům.

Práce má kromě úvodu a závěru pět kapitol. Dále obsahuje dvě tabulky (kromě 16 ilustrací v textu), přehled vlastních jmen a zeměpisných názvů a seznam citovaných míst z děl antických autorů, právních sborníků a nápisů. Připojeno je ruské a německé resumé.

V první kapitole chce autor podat přehled vývoje otrokářského řádu za císařství a nastínit příčiny jeho krise. V druhé kapitole podává výčet rudných dolů, popisuje, jaký měl k dolům a jejich organizaci vztah římský stát a vlastníci nejdůležitějších dolů, císařové. Několik stránek je pak věnováno výkladu o nájemcích. Třetí kapitola se týká důlní administrativy za principátu. Autor tu zdůrazňuje úlohu císařských otroků a propuštěnců, kteří měli v provinciích poměrně významné postavení, takže jejich úřední hodnost často docela zakrývala jejich původ.

Ve čtvrté kapitole je podán přehled pracovních nástrojů a důlního zařízení a líčí se pracovní podmínky v rudných dolech. Pracovali tam sice již za principátu také svobodní lidé za mzdu, je dosvědčeno i to, že bylo použito vojska k hledání ložisek rudy, ale námezdných sil bylo třeba jen tehdy, když se už nevystačilo s otroky. Velká část pracujících byla v dolech z trestu (servi poenae), a z toho také vyplývá nelidské jednání s nimi. Burian má však pravdu, když dodává vysvětlení, mající ovšem širší platnost, že se majitelé otroků řídili pravidlem vydrít z otroků, získaných co nejlaciněji, v nejkratší době nejvíce práce (str. 59 n.).

Nesnesitelné podmínky v dolech měly ovšem ten následek, že se stále zvyšovalo nebezpečí vzpour důlních pracovníků. Přehled povstání v císařské době podává Burian v úvodu i závěru páté kapitoly, v níž píše o římských dolech za dominátu. Úpadek hornictví v té době vysvětluje Burian krisí otrokářského způsobu výroby a nedostatkem pracovních sil. Autor ve své práci několikrát upozorňuje na to, že není zmenšující se počet otroků v císařské době příčinou, nýbrž důsledkem krise otrokářského řádu (str. 13, 15, 63); toto tvrzení by se však, jak soudím, mohlo chápat příliš jednostranně, neboť nedostatek otroků byl sice krisí otrokářského řádu podmíněn, ale současně také citelně působil na její prohloubení.

Také za dominátu jsou do dolů posíláni trestanci, ale ponejvíce tam pracují místo otroků svobodní »provinciálové«, t. zv. metallarii. Poněvadž nebylo lehké ani jejich postavení, utíkali často ze svého pracoviště a hledali ochranu v t. zv. patrociniu; r. 424 byli dědičně připoutáni ke svému povolání. Pátá kapitola končí

výkladem o mohutném protifřímském hnutí a o osudné bitvě u Adrianopole, v níž měli významnou úlohu i lidé, kteří pracovali v thráckých dolech.

Burianova studie je příspěvkem pro poznání hospodářských a sociálních dějin římského císařství. Autor využívá pramenů literárních, archeologických, numismatických a zejména nápisů. Ve výkladě je nejednu pěkný postřeh, ale leckdy postrádáme odkazy na literaturu, z níž Burian čerpal některé své údaje. Nelze ovšem pochválit kapitolu první, jež trpí schematickým a nedostí urovnaným výkladem. Je tu také několik málo promyšlených formulací, nejednotná je transkripce jmen (Grakchové, Spartacus, Kato, Seneca) a ani odkazy nejsou vždy výstižné. Závěrem pokládám za vhodné dodat, že zdařilejší než připomenutá první kapitola je thematicky jí blízký článek od téhož autora, otištěný samostatně pod názvem »Vliv otrokářských výrobních vztahů na vývoj kolonátu« (Sborník historický, II, Praha 1954, str. 59—56).

Josef Češka

A. V. Mišulin: Spartakus. Přel. Anna a Bořivoj Křemenákoví, 117 str. Praha, Naše vojsko, 1954.

V poslední době se objevil na našem knižním trhu překlad populárně vědecké studie A. V. Mišulina Spartakus, jejíž originál vyšel roku 1950 v Moskvě pod redakcí S. L. Utčenka již v druhém ruském vydání. Kniha sama je jednou z těch prací sovětských badatelů, které mají vyplnit mezeru v dosavadní historické literatuře, protože podobná témata, jako jsou revoluční povstání otroků, buržoasní literaturu buď vědomě zamlčovala nebo obcházela a skreslovala. Teprve pokroková sovětská věda, těžící z bohaté studnice klasiků marxismu-leninismu a řídící se slovy B. Engelse, že »celé dějiny je nutno nanovo prostudovat« (K. Marx—B. Engels, Vybrané spisy II, Praha 1950, str. 512) a J. V. Stalina, že »historická věda, chce-li být skutečně vědou, nemůže tedy už redukovat dějiny společenského vývoje na činy králů a vojvodců, na činy »dobyvatelů« a »podmanitelů« států, ale musí se zabývat především dějinami výrobců materiálních statků, dějinami pracujících mas, dějinami národů« (Dějiny VKS(b), Stručný výklad, Praha 1954, str. 122), obrátila svou pozornost na tyto opomíjené a přezírané stránky starověku. Výsledkem této snahy o nový pohled na dějiny je i tato populárně vědecká studie, která nás přístupnou formou seznamuje nejenom se Spartakem, »... nejskvělejším chlapíkem, jaký existuje v celých starověkých dějinách« a »... pravým představitelem antického proletariátu« (K. Marx—B. Engels, Vybrané dopisy, Praha 1952, str. 111. Dopis K. Marxe B. Engelsovi z 27. II. 1861), ale i s ostatními hnutími otroků na území římské říše, i s jejich vlivy mimo ni.

Studie je obsahově rozdělena na pět hlavních částí, které následují po předmluvě redaktora ruského vydání S. L. Utčenka a po krátkém historickém úvodě. Uzavírá ji závěrečná kapitola »Spartakus v literatuře staletí«.

Předmluva S. L. Utčenka (Historický význam Spartakova povstání, str. 7—14) ukazuje čtenáři význam této studie, kterou A. V. Mišulin vydal po své předchozí důkladné studii »Spartakovskoje vosstanije« (Moskva 1956), a která shrnuje výsledky autorovy mnohaleté práce. Zároveň Utčenko upozorňuje, vedle podrobného zhodnocení kladů této studie, i na některé nepřesnosti a nedostatky, které se sem vloudily. Je to na příklad tvrzení, že vznikl za Spartakova povstání svazek povstavších otroků a svobodného rolnictva. Utčenko správně pokládá takový svazek v tehdejší době za nemožný, i když rovněž přijímá obecně uznávaný fakt, že se připojily ke Spartakově armádě dklasované elementy z řad »svobodných rolníků z polí, jak je nazývají prameny (Appianos, De bell. civ. I, 116). Právem připomíná, že odtud je ještě velmi daleko ke svazku otroků se svobodným rolnictvem, už proto, že počet těchto svobodných rolníků byl příliš nepatrný. Příčiny Spartakovy porážky vidí Utčenko právě v tom, že toho svazku nebylo. V další části své předmluvy vytýká Mišulinovi, že nezdůrazňuje nejhlavnější důsledky Spartakova povstání, to jest zásadní změny v ekonomické základně římské otrokářské společnosti. Dále připomíná, že se od doby Spartakova povstání objevuje v pramenech po prvé termín »colonus« ve významu »drobný nájemce«, a že se nyní otrokáři začínají vyhýbat většímu soustředování otroků. Je to jedna z okolností, které vedly ke značnému snížení počtu otroků a ke zdražení jejich práce, což nutilo otrokáře k tomu, že hledali rovnocennou náhradu za zdraženou a neproduktivní práci otroků. To vše Utčenko právem spojuje s vývojem otroctví a zároveň jako